

Directorate of Religious Affairs as a Soft Power Actor in Turkey's Latin American Initiative

Ayhan Nuri YILMAZ¹ & Gökmen KILIÇOĞLU²

Keywords

Latin America, Soft Power, Public Diplomacy, El Turco, The Directorate of Religious Affairs, TRT Diyanet.

Abstract

The purpose of this paper is to define the Latin American geography, to identify its actors and within this scope, to consider ideas in order to carry the influence of Turks and Turkey in the region into the future through historical perspective. Latin America that will possibly be placed at the bottom if we are to categorize the Turkish area of influence by the degree of influence should not be excluded for a country which aims at ranking among the world's top ten economies in the 2023 vision. First concepts in Turkey that spring to mind when it comes to Latin America can be revolution, football and dance. It is not possible to say that the region is properly known in our country. Therefore, its potential is ignored. With both its geographical and economic potential, Latin America is a geography that Turkey cannot and should not keep away from. The interesting part is that the countries in the region with major ones such as Brazil, Mexico and Argentina in the first place regard Turkey as important. This mutual geopolitical and economic necessity makes requisite the execution of Soft Power regarded as the most important among the tools for effectiveness and Public diplomacy in the region for Turkey. We observe that in this new era when soft power elements in addition to the traditional diplomacy tools are also utilized depending on the global trend, the Directorate of Religious Affairs is also used as an unusual actor. In our paper, the activities of the Directorate in the countries in the region and prospective inferences will be made. The fact that an institution standing for Islam comes to the fore in a region identified with Catholicism makes the paper more interesting.

Türkiye'nin Latin Amerika Açılımında Bir Yumuşak Güç Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı

Anahtar

Kelimeler
Latin Amerika, Yumuşak Güç, Kamu Diplomasisi, El Turko, TRT Diyanet, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Özet

Çalışmanın amacı, Latin Amerika coğrafyasını tanımlamak aktörlerini belirlemek ve bu çerçevede bölgedeki Türk ve Türkiye etkisini tarihi perspektiften geleceğe taşımak için fikir mülahazaları yapmaktır. Türkiye'nin etki sahası, etki derecesine göre sınıflandırılacak olursa hemen hemen en sonlarda yer alacak olan Latin Amerika, 2023 vizyonunda dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer almayı hedefleyen bir ülke için kesinlikle kapsam dışında kalmamalıdır. Türkiye'de Latin Amerika denince akla gelen öncelikli

¹ Corresponding Author. Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sigorta ve Sosyal Güvenlik Bölümü, ayhannuriyilmaz@duzce.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gokmenkiloglu@duzce.edu.tr

kavramlar devrim, futbol ve dans olarak ifade edilebilir. Bölgenin ülkemizde genel olarak doğru bilindiği söylenemez. Dolayısıyla potansiyeli de gözardı edilmektedir. Gerek coğrafi gerekse iktisadi potansiyeli ile Latin Amerika, Türkiye için uzak kalamayacağı ve uzak kalmaması gereken bir coğrafyadır. İşin ilginç tarafı bölgenin büyük ülkeleri olan Brezilya Meksika ve Arjantin başta olmak üzere bölge ülkeleri de Türkiye'yi önemli addedmektedirler. Bu karşılıklı jeostratejik ve ekonomik gereksinim günümüzün etkinlik sağlama araçları arasında en önemlisi sayılan Yumuşak Güç ve Kamu diplomasisinin Türkiye açısından bölgede tatbikini elzem kılmaktadır. Klasik diplomasi araçlarını yanı sıra küresel trende de bağlı olarak yumuşak güç unsurlarının da kullanıldığı yeni dönemde alışılmadık bir aktör olarak Diyanet işleri Başkanlığının da kullanıldığını gözlemlemekteyiz. Çalışmamızda Diyanetin bölge ülkelerindeki faaliyetlerine değinip ileriye dönük çıkarımlar yapılacaktır. Katoliklikle özdeşleşmiş bir bölgede İslam'ı temsil eden bir kurumun öne çıkması çalışmayı daha ilginç kılmaktadır.

1. Giriş

Uluslararası ilişkilerde din faktörünün yeri tartışma konusudur. Gerçekçi bir perspektiften din, devletler arasındaki ilişkilerde diğer faktörlere göre daha az önemsiz olmayı sürdürür. Dünya genelinde dini gruplar, kuşkusuz hükümet politikalarını etkilemeye devam ederlerken birçok realist, hükümetlerin uluslararası siyasette ulusal çıkarlar ve güvenlik temelinde çalışmaya devam edeceklerini öne sürer. Tüm İslami iddialarına rağmen İran bile dini, dış siyasetin münhasır yol haritası olarak değil, iç ve dış politika hedeflerine bağlı iktidar arayışını kendi takipçileri arasında meşrulaştırmanın aracı olarak kullanmıştır (Viotti ve Kauppi, 2014, s. 110). Realistlere göre ulusal çıkar ve iktidar hakim faktörler olmayı sürdürmekte, ancak dini kılığa bürünen seküler hedefler, desteklerini istedikleri halklar için onları daha çekici kılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2014, s. 110).

Dinler, kültürlerin derinine kök salmışlardır ve bu halleriyle hem inananları hem de inanmayanları etkiler. Dinin siyasetten veya devlet işlerinden ayrıldığı daha seküler toplumlarda bile insanların önemsendiği değerler, çoğu zaman derin dini anlamlar barındırır. Din diplomasisi, "Kamu diplomasisi" ve "yumuşak güç" kavramları içerisinde değerlendirilebilir.

Dini diplomasi Türk akademisyenlerince yeterince önem verilmiş ve incelenmiş bir konu değildir (Aydın, 2008). Laiklik konusunun hassas bir yapısı olması bunun sebeplerinden biri olabilir. Dini diplomasinin kullanımı Türk siyasi hayatında da nispeten yenidir. İslam dini, lak Türkiye açısından bile tamamen göz ardı edilebilecek bir unsur değildir. Ancak uzun süre doğrudan dini refere ederek bir politika izlemekten uzak durulduğu söylenebilir. Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütü'nün toplantılarına katılması bile laiklik karşıtı bir hareket olarak muhalefetten tepki görmüştür. Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı'na katılması Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi arasında o dönemde ciddi bir iç politika malzemesi ve kavga konusu haline gelmiştir. Ancak dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in Türk dış politikasının sürekliliğine olan inancını net bir biçimde ortaya koyması ve amacının komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmak olduğunu açıklamasıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti de İslam Konferansı Örgütü'nde kurucu üye olarak yerini almıştır (Aykan, 1994, s. 65).

Bu çalışmada Türkiye'nin Latin Amerika coğrafyasına yönelik mevcut ve potansiyel Kamu Diplomasisi uygulamaları, imkânları ve bunların muhtemel neticelerini Diyanet İşleri Başkanlığının faaliyetleri bağlamında tartışılacaktır. Türkiye cumhuriyetinin siyasi, tarihi ve coğrafi sebeplerle daha yakın olduğu balkanlar ve Kafkaslara kıyasla daha uzak ve daha az önemli bir coğrafyada Diyanetin faaliyetlerini ve etkisini yumuşak güç bağlamında incelemek kuşkusuz diğer bölgelerdeki etkisi hakkında da bazı tahminler yapmamızı sağlayacaktır. Zira yeni milenyumla birlikte birçok kurum gibi Diyanet de uluslararası etkisini artırmıştır. Çalışmamızın bize sunduğu en önemli veri faaliyetlerine kronolojik bir yaklaşım yapacak olursak 1980'lere kadar sadece ülke sınırları içindeki vatandaşların dini ihtiyaçlarını sağlayan bir kurumken bu tarihten itibaren yurtdışındaki Türk vatandaşlarına da hizmet götürmeye başladığı görülür. Dış faaliyetlerdeki bu sınırlama 2000'lerden itibaren kalkar ve kurum dünyanın pek çok yerinde dini, tarihi ve kültürel bağları kullanarak pek çok ülkede ve bölgede faaliyet göstermeye başlar. Latin Amerika da bu süreçle kurumun faaliyet sahası içine girer. Çalışmada öncelikle kavramların ve bölgenin çerçevesini belirlemek için çalışmada kullanılan kavramlara değinilecektir. Kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları teorik çerçevede açıklanacaktır. Yanı sıra bu araçların etkisini doğru analiz etmek maksadıyla Latin Amerika coğrafyası irdelenecek ve dinsel, dilsel, etnik yanına kısaca değinilecektir. Mevcut devletlerin oluşumu, farklılıkları ve etkileşimde oldukları devletler bazında tarihsel süreçte farklılıkları ortaya konacaktır. Ardından Türkiye'nin bu bölgeyle ilgili mevcut ve değişmekte olan politikası ve bu politikada kamu diplomasisinin kullanımı Diyanet İşleri Başkanlığı özelinde incelenecektir. İncelemede medya ve basılı yayında yer alan bilgilerin yanı sıra kurum yetkilileri ile yapılan birebir görüşmelerde alınan bilgiler de kullanılacaktır.

2. Kavram ve Kurumlar

Çalışmamızın teorik çerçevesini çizebilmek ve meramımızı daha anlaşılır kılmak için bu bölümde incelememizi yaparken kullandığımız kavram ve kurumlar kısaca incelenecektir. Kamu diplomasisi, yumuşak güç ve dini diplomasi ilişkisi açıklanacak ardından Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı hakkında bilgiler verilecektir.

2.1. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi çokça kullanılan ve bir o kadar da tanımı yapılan bir terimdir. Hükümet dışı bir kavram olan kamu ile resmi diplomatlarca yürütülen ve hükümetle ilişkili olan diplomasi kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşan bu terim devlet dışı aktörlerin, sivil toplum kuruluşlarının dış politikaya dahil olması anlamına gelmektedir. Kavramı geleneksel ve yeni kamu diplomasisi diye ayırmak mümkündür (Aydemir, 2016, s. 99).

Hükümetlerin küresel kamulara hitap etmesi ile ilgili olan geleneksel kamu diplomasisi kamuların ulusal amaç ve dış politikalara dahil olma çabalarını içermekte; aynı zamanda bu kamuların bilgilendirilmesi ve etkilenmesini amaçlamaktadır (Snow, 2009, s. 8). Yeni kamu diplomasisinin temel terminolojisi ise "yumuşak güç"tür.

Kamu diplomasisi, ülkelerin sahip olduğu değerleri dünyayı daha iyi anlatabilmesi esasına dayanmaktadır. "Yumuşak güç" diye tanımlanan bilim, sanat, spor, kültür,

eğitim gibi unsurları ustaca kullanabilen ülkeler birer çekim noktası haline gelebilmektedirler. Toplumlar arasında etkileşime imkân sağlayan kamu diplomasisi araçları; ekonomik, siyasi, kültürel işbirliklerin ve dostlukların oluşmasını sağlamaktadır (Özkan, 2012, s. 9). Devletlerin çıkar, fırsat, tehdit ve potansiyel tehdit merkezli değerlendirmelerine dayanarak oluşturdukları ve başka ülkelerin kamuoylarını etkileme amacıyla yürüttükleri çalışmalara “kamu diplomasisi” diyebiliriz. Geleneksel diplomasiden farklı olarak, başka ülkelerin hkmetlerine değil de hükümet dış aktörlerine ve kamuoylarına yönelik olarak yürütülür (Doğan, 2012, s. 13).

2.2. Yumuşak Güç

Uluslararası örgütlerin yaygınlaşması, sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi, devlet dışı diğer aktörlerin etkinliğini artırması ve küresel medyanın gelişmesi, içinde bulunduğumuz dönemde “sert güç”, “yumuşak güç” ve “akıllı güç” tartışmalarını gündeme getirmiştir. Hans J. Morgenthau, gücün insanın insan üzerinde denetim kurmasını ve bunu devam ettirmesini sağlayacak her türlü Őeyi içerebileceğini söylemektedir (Morgenthau, 1985, s. 32- 36). G kavramı uluslararası ilişkilerde genel olarak bir ülkenin diğer bir ülkeyi kendisinin isteyip, onun istemediği bir davranışı yaptırabilmesi anlamına gelmektedir. Bu güce “Sert Güç” (Hard Power) denilebilir. Nye, eğer bir ülke kendi istediği Őeyi, diğer ülkenin de istemesini sağlayabilirse, yaptırmak istediği Şey için o ülkeye zor kullanmasına gerek yoktur diyerek (Nye, 2003, s. 10- 11) yumuşak gücün mantığını anlatmaktadır.

Yumuşak güç ve sert güç birbirleriyle ilişkilidir; çünkü birinin başkalarının davranışlarını etkileyerek amaçlarına ulaşması becerisinin her iki kolunu oluşturur. Aralarındaki fark hem davranışın türünde hem de kaynakların somutluğundadır. Emir gücü, zorlama ve ikna etme yoluna dayanabilir. Kendi yanına çekme gücü ise o kişin kültürünün ve değerlerinin çekiciliğine ya da siyasi tercihler gündemini kendi amacına göre kullanabilme, böylelikle de gerçek dışı göründükleri için başkalarının tercihlerini ifade edememelerini sağlama becerisine dayanabilir (Nye, 2004).

Yumuşak gücün başlıca kaynakları arasında bir ülkeyi diğer ülke nezdinde çekici kılacak değerler, kültür, kurumlar ve politikalar bulunmaktadır (Nye, 2004, s. 2-6). Bu anlamda Diyanet İşleri ve İslami değer ve tutumlar çeşitli ülke ve “kamu”lar karşısında bir yumuşak güç etkisi gösterebilir.

2.3. Dini Diplomasi

Dış politikada din, hakim olan unsurlar arasındadır ve çoğu toplumda bir ifade türüdür. Dış politikanın planlanması ve yürütülmesinde dinsel rejimlere sahip devletlerde olduğu kadar demokratik ve laik devletlerde de dinin etkisini görmek olağandır (Aydemir, 2016, s. 122). Viotti ve Kaupi (2014, s. 110)’ye göre dini kılığa bürünen seküler hedefler, desteklerini istedikleri halklar için onları daha çekici kılmaktadır. Laik yapılı devletlerde, dini değerler toplumun geneli tarafından önemli bir unsur olarak algılanıyorsa ve bireysel seviyede uygulanıyorsa dini terimler dış politika söyleminde kullanılmaktadır. Çünkü dini değerler bu ülkelerin karar vericilerine, dış dünyada kabul edilebilecek ilkelere dair bir ereve çizmektedir (Aydemir, 2016, s. 122).

Kamunun çok önemli gördüğü hususların, dini fikirler, aktörler, kurumlar ve topluluklarla dünyaya aktarılıyor olması bir gerçekliktir. Bu bağlamda dini liderler, topluluklar ve kurumlar uluslararası insani ve gelişme yardımlarını sağlayabilmek ve çatışmaları çözebilmek için dini seferber etmektedirler (Marshall ve Farr, 2009, s. 197). Zira tarihin her döneminde bir devletin veya farklı güç merkezlerinin insan etkinliğine konu olan her alanda etkili araçları devreye sokma faaliyetini önceleyen, en azından bu süreçlere eşlik eden inanç ve kültürel değerlerdir (Macit, 2008, s. 16)

Devletler olağan dini kuruluşlarla dini diplomasiyi yürütmenin yanı sıra bunun için ayrı kurumlar da oluşturmaktadırlar. Buna örnek olarak ABD Dışişleri Bakanlığının, dünya üzerindeki inanç toplulukları ile dini liderler nezdinde diplomasi yürütecek yeni bir daire kurmasını gösterebiliriz. Daire, bakanlığın, dış politika ve din ilişkisi konusunda bir rapor hazırlayan çalışma grubunun tavsiyesi doğrultusunda kuruldu. Dairenin başına, Washington Wesley İlahiyat Fakültesi profesörü Methodist dinadamı Shaun Casey atandı (Amerika Bülteni, 2013).

Uluslararası ilişkiler ve dış politikada geniş bir uygulama alanı olan dini diplomasi, toplumlar arasında iletişimi ve etkileşimi kolaylaştırdığı gibi dini toplulukların başka ülkedeki dini topluluklarla iletişime geçmesi dünyadaki karmaşık dinamikler göz önüne alındığında ülkeler için önemli avantajlar sağlamaktadır. Özellikle çatışma bölgeleri göz önüne alındığında din faktörü devreye sokularak problemler giderilmeye çalışılmaktadır. Farklı yöntemlerin uygulandığı inanç diplomasisi; barışçı bir ortamın sağlanmasında etkisi görülen, dini güç politikası olarak ortaya atan dini ruhu ön plana taşıyarak toplumlar ve örgütler arası çift taraflı bir dialog oluşturan, devletin temsilcilerini gerektiği anda belli bir çevreye sokan ve dış politikalarının şekillenmesinde etkili olan bir uygulama alanıdır (Aydemir, 2016, s. 124).

2.4. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)

İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek (633 Sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun) olarak görev çerçevesi çizilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, kuruluşundan günümüze kadar belirlenen esaslar dairesinde hizmet alanlarında önemli yeniliklerin ortaya çıktığı görülmektedir (Erşahin, 2015, s. 126).

Cumhuriyetin ilanından önce, kurtuluş savaşı ve yeni bir devletin kurulması gibi son derece olağanüstü hallerin yaşandığı bir zaman diliminde kurulan TBMM Hükümeti döneminde din hizmetleri ihmal edilmemiş, 3 Mayıs 1920 tarihinde oluşturulan hükümette, Osmanlı dönemindeki Şeyhülislamlık ve Evkaf Nezaretinin hizmetlerini deruhte etmek üzere Şer'îye ve Evkaf Vekâleti adı altında bir bakanlık yer almış ve 3 Mart 1924'te Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluncaya kadar ülkede din hizmetlerini yürütmüştür (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012).

Cumhuriyetin bir kurumu olmakla birlikte tarihsel kökeni itibarıyla Şeyhülislamlığa dayanan ve onun geleneksel misyonunu sürdürmek üzere kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi, kuruluş kanunu olan 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı Kanun'da 'İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek' şeklinde ifade edilmiştir. Ülkedeki tüm cami ve mescitlerle bunların görevlilerinin idaresi

Başkanlığa verildiği gibi tekke ve zaviyelerle bunların görevlisi olan şeyhlerin idaresi de Başkanlığa verilmiştir. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte bunlara dair hususlar Başkanlığın görev alanından çıkarılmıştır. Çeşitli zamanlarda farklı kanunlarda Diyanet ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 22.06.1935 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2800 sayılı “*Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun*”, Başkanlığın ilk teşkilat kanunudur. Bu kanunda, teşkilatın yapısı, kadro durumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usulleri belirlenmiş, her vilayet ve kazada bir müftü bulunacağı hükme bağlanmış, müftü seçimi usulü belirlenmiştir(Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012).

29.04.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5634 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Reisliği’nin adı “Diyanet İşleri Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir. 24.02.1978 tarihli ve 7/14656 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bazı birimler daire başkanlığına dönüştürülmüş, eğitim merkezlerinin sayısı 5’e çıkarılmış ve ilk defa 10 adet Yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği kadrosu ihdas edilerek, Başkanlığın yurtdışında da teşkilatlanması sağlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012).

DİB’nin Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü yurtdışı faaliyetlerin yürütülmesini sağlar. Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Yurtdışı Türkler Daire Başkanlığı, Avrasya Ülkeleri Daire Başkanlığı, Yurtdışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı, Müslüman Ülke ve Topuluklar Daire Başkanlığı, Dinler ve Kültürler Arası İlişkiler Daire Başkanlığı olmak üzere 5 daire başkanlığından oluşmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, başbakan yardımcısına bağlı bir kurum iken 2014 yılında yapılan bir değişiklikle doğrudan başbakana bağlanmıştır. Bu durum kurumun bir dini diploması unsuru olacağı şeklinde değerlendirilmiştir (Zete, 2014). Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden beri tartışmalı bir kurum olmuştur. Ancak giderek yurt içi ve dışında çalışma alanlarını ve kapasitesini arttırmıştır.

2.5. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)

Türkiye Diyanet Vakfı 13 Mart 1975 tarihinde, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan, Diyanet İşleri Başkan Yardımcıları Dr. Tayyar Altıkulaç ve Yakup Üstün ile Özlük İşleri Müdürü Ahmet Uzunoğlu tarafından kuruldu (Türkiye Diyanet Vakfı, 2016). Başlangıçta Diyanet İşleri Başkanlığının gereksinimlerini karşılamak ve ona yardımcı olmak için kurulan vakıf sonrasında faaliyetlerini hızla genişleterek Türk Cumhuriyetlerini ve Balkanları bünyesine katmış, son yıllarda ise Afrika, Latin Amerika, Asya Pasifik ve Uzak Doğu’ya ulaşmıştır. 2015 yılı itibariyle sosyal içerikli faaliyet alanı artan Türkiye Diyanet Vakfı dünyanın 135 ülkesinde çalışmaktadır (Görmez, s.7).

Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü Mustafa Tutkun, TDV’nin yurt dışı çalışmalarına 1993 yılında başladığını ve bu çerçevede dünyanın dört bir yanından öğrenciler getirerek Türkiye’de eğitim ve öğrenim konusunda destek olduklarını belirtmiştir. Günümüzde 110 ülkeden öğrenci Türkiye’de eğitim görmektedir (İyilik, 2016, s. 69).

Vakıf, DİB ile koordine içerisinde çalışmaktadır. Eğitim, insani yardım, cami ve okul yapımı, kitap, dergi vs. basım ve dağıtımı gibi alanlarda yurt içinde ve dışında çalışmaktadır.

2. Latin Amerika

2.1. Latin Amerika Tanımı, Bölgenin Etnik Dini ve Kültürel Sınırları,

Öncelikle Latin Amerika kavramının coğrafi olmaktan ziyade kültürel bir tanımlama olduğunu vurgulamalıyız. Her ne kadar kastedilen bölge Amerika kıtasının güney ve orta kısmını oluşturmakta ise de sınırları belirleyen Latinlik olgusudur ve bu da doğrudan iki Latin dili olan İspanyolca ve Portekizceye gönderme yapmaktadır. Bölgenin en büyük ülkesi olan Brezilya'nın resmi dili Portekizce iken diğer ülkelerin tamamında İspanyolca resmi dil konumundadır. Her ikisi de kıtanın Kristof Kolomb ile başlayan keşif³ ve istila döneminin mirası konumundadırlar. Nitekim her ikisi de bölgedeki Avrupa kökenlilerce (Latin-iberik kökenli olsun veya olmasın) hem de yerliler, siyahiler ve melezlerce⁴ konuşulmaktadır. Daha detaylı bir bakış açısıyla Fransızca da Latin Amerika'da konuşulmakta olan bu iki dile katılabilir zira Fransa'nın deniz aşırı toprağı olan Fransız Guyana'sında Fransızca konuşulmaktadır. Ama diğer iki dile kıyasla hem nüfus hem de alan açısından oldukça minördür ve analistlerce genelde gözardı edilir.

Latin Amerika her ne kadar kültürel bir tanımlama olsa da sınırları Guyanalar hariç bütün Güney Amerika kıtası, İspanyolca konuşmayan ada ülkeleri hariç bütün Karayipler ve Belize hariç bütün Orta Amerika ve Meksika Latin Amerika denen bölgeyi oluşturmaktadır. Bu alan yaklaşık 22 milyon km² 'lik alanda yaklaşık 600 milyon nüfusu barındırmaktadır ve bölge ülkelerinin toplam GSMH'sı 6 trilyon \$'ı bulmaktadır (Çam, 2013, s. 18). Aslında bu rakamlar bölgenin potansiyeli ve bölge üzerindeki potansiyel güç mücadelelerinin de sebebi hakkında ipucu vermektedir.

İspanyolca ve Portekizce konuşulan dar anlamdaki tanımlamada Latin Amerika bölgesinde yer alan 20 ülke nüfus büyüklüklerine göre sırasıyla; Brezilya, Meksika, Kolombiya, Arjantin, Venezuela, Kolombiya, Şili, Ekvador, Guatemala, Bolivya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Paraguay, El Salvador, Nikaragua, Kosta Rika, Panama, Uruguay ve Porto Riko⁵ olarak sıralanır. Bölgenin nüfusunun kabaca üçte biri Portekizce kalanı da İspanyolca konuşulan ülkelerde ikamet etmektedir. Bu sebeple Latin Amerika olarak tarif ettiğimiz bölgenin dillerinin İberik diller olan ve sömürgecilerin getirdiği İspanyolca ve Portekizce olduğunu söyleyebiliriz. İspanyolcanın ve Portekizcenin anavatanı olan İspanya'nın 40 milyonluk ve Portekiz'in 10 milyonluk nüfusu göz önüne alındığında keşif olarak adlandırılan dönemle gelen demografik değişimin boyutu şaşırtıcı seviyelerdedir.

Latin Amerika'yı geniş anlamda tanımlar ve Amerika Birleşik Devletler Meksika sınırından Güney Amerika kıtasının en uç noktasına kadar Karayipler'deki bütün ada ülkelerini katarak alırsak 35 ülkeden bahsediyor oluruz (Çam, 2013, s. 21). Bunlardan 20 si büyük yüzölçümlü ülkeler kategorisine girmektedir. Dolayısıyla, yukarıda sayılanlara ilaveten şu ülkeleri de katmamız gerekir; Guyana, Surinam

³ Modern yaklaşımda keşif kelimesi yerlileri dışladığı için artık çok kabul görmemektedir ve sömürgeci Avrupa zihniyetine ait bir terminolojidir. O yüzden keşif ve istila demeyi uygun gördük.

⁴ Bölgedeki melez tanımlamasına ve içeriğine çalışmanın ilerleyen kısımlarında açıklık getirilecektir.

⁵ Porto Riko bütün dahili özerkliğine rağmen ABD'nin bağlı toprağı kabul edilmektedir.

(Hollanda Guyanası)⁶, Fransız Guyanası⁷, Belize, Haiti, Bahamalar, Barbados, Dominika, Antigua ve Barbuda, Martinik, Trinidad Tabago, Jamaika, Grenada, St. Vincent ve Grenadinler, ve St. Lucia. Her ne kadar bu ülkelerde İspanyolca ve Portekizce resmi dil olarak konuşulmuyorsa da ciddi Latin etkisinin mevcut olduğu kabul edilir.

Latin Amerika ülkelerinin nüfusuna baktığımızda en temel ayrım yerli halklar ve coğrafi keşiflerle gelen büyük göçler sonucunda bölgeye yerleşmiş olanlar arasındaki ayrımdır. İlginç olan durum bölgenin otantik halkları ve yerli olarak adlandırılan nüfusun artık sadece toplam nüfusun yüzde 7'sini oluşturuyor olmasıdır. Kristof Kolomb'un kıtaya ayak bastığı 1492 yılında bölgede 40 milyon civarında yerli nüfusun olduğu tahmin edilmektedir (Özbudun, 2012, s. 27). Aynı dönemde İspanya nüfusunun sadece 5 milyon civarında olduğu düşünülecek olursa, yerli nüfusun oranı daha iyi anlaşılacaktır. Fethin⁸ (Keşif) 100. yılında yerli nüfus 5 milyon düzeylerine inmiştir (Özbudun, 2012, s. 27). Günümüzde bu rakam 45 milyon civarındadır. Beş asır sonra aynı nüfus oranında kalmış olmaları yaşadıkları katliamın da boyutunu ortaya netlikle sermektedir.

Keşifler döneminden 19. yüzyıla kadar bölgeyi domine eden iki güç İspanya ve Portekiz olmuştur. Aslında keşif tabiri bile bir batı kullanımıdır ve doğruluğu tartışılır. Ünlü Amerikalı akademisyen ve düşünür Noam Chomsky keşif ifadesini doğru bulmadığını zira bölgenin yaşayanları tarafından zaten keşfedilmiş olduğunu belirtir. Doğru tanım fetih ya da istiladır. Sonrasında olan bitenler de bunu doğrulamaktadır. Keşfin akabinde başlayan talan ve yıkım talan edecek pek fazla şey kalmayınca istilacıları strateji değiştirmeye iter ve bölgeyi kitlesel tarımsal üretim merkezine dönüştürmek isterler. Üstelik geniş ekilebilir toprak, patates, mısır ve şeker gibi bölgeye özgü yeni ürünlerden dolayı bölge buna oldukça müsaittir. Sorun sadece yüz yıl içerisinde yok olma seviyesine gelmiş yerli nüfusun durumudur. Dolayısıyla bu süreçte yeni kol gücüne ihtiyaç duyulur ve bu Afrika'dan getirilen kölelerle sağlanır. Bu durum bugün Brezilya ve Karayipler'deki Afrika kökenli nüfusun da sebebi olmuştur.

Günümüzde Portekiz sömürgesinin tek bir büyük ülke olarak Brezilya'ya dönüşmesi, İspanyol sömürgelerinin ise 20 civarında ülkeye dönüşmesi onların uyguladığı yönetim biçimi ve oluşturdukları demografik yapı ile de ilgilidir. İspanyol sömürge yönetimi iki ayrı valilik şeklinde örgütlenmişken Portekiz sömürgesi üzerindeki hâkimiyetini daha sınırlı ve daha dolaylı tutmuştur (Erdem, 2013, s. 64). İspanya valiliklerini bölgenin eski ve yerleşik iki kültürünün yer aldığı Aztek ve İnka toprakları üzerinde tesis etmiş, ilkinde Yeni İspanya (Bugünkü

---

⁶ Surinam Cumhuriyetini Hollanda'dan bağımsızlığını 1975 de kazanmış olmakla birlikte Karayiplerde Hollanda'ya bağımlılığı süren adalar Aruba, Curaçao, Sint Martin, (Britanya toprağı olan Saint Martin ile aynı adada yer alır) ve Karayip Hollandası olarak adlandırılan bölgelerdir. Bunlar 1954 yılına kadar Hollanda Antilleri olarak anılmaktaydı.

⁷ Fransız Guyanası Fransa'nın deniz aşırı toprağı kabul edildiğı için ayrı bir ülke olarak görülmez. Yanısıra Guadeloupe, Martinique, Sait Barthelemy, Saint Martin gibi adalar da aynı şekilde Fransız deniz aşırı toprağı olarak görüldüğü için aynı statüdedirler. Haiti, Dominika ve Saint Lucia bağımsız Fransızca konuşulan Karayip ülkeleridir.

⁸ Avrupalı sömürgecilerin Kıtaya ayak basmalarının 500.yılıının kutlamalarının yapıldığı 1992 yılı Fetih ve istila bağlamında tarafları da farklılaştırmıştır. Avrupa kökenli beyazlar bunu kutlarken yerliler alternatif törenlerle işgal ve istilayı anmışlardır.

Meksika toprakları) diğerine ise Peru valiliği adını vermiştir. Geniş ve idare edilmesi zor olan bu topraklar daha sonra yeni valiliklere de bölünecektir. Oysa Portekiz sömürgesi olan Brezilya'da bu tür bir idari yapılanmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Bunda Portekiz'in burayı Afrika sömürgelerine kıyasla daha ikincil görmesi kadar sadece tarımsal ürün bazlı bir ekonominin yürüyor olması da etkili olmuştur. Oysa İspanyol sömürge valilikleri bölgelerinde ciddi madencilik faaliyetleri yürütmekte ve verginin toplanması için güçlü bir bürokratik yapıya ihtiyaç duymaktaydı (Erdem, 2013, s. 64).

Dil konusundaki tespite benzer bir durum dini inanç için de yapılabilir. Kıtanın (Kuzey ve Güney) yaşayanlarının ezici çoğunluğu Hristiyan'dır ve bunların yüzde sekseni Katolik'tir.⁹ Sadece Latin Amerika'yı baz aldığımızda bu oran neredeyse yüzde yüzlere ulaşır. İlginçtir, linguistik ve sekter homojenlik, ırksal anlamda mevcut değildir. İrksal çeşitlilik Latin Amerika tarihinin temelini oluşturmaktadır. Bir yanda Avrupalı beyazlar, beyazlarla bunların yerlilerle melezleri olan Mestizolar ve yine Afrikalı kölelerle melezleşen beyazlar olan Mulatta'lar ağırlıklı olmak üzere kıtada farklı kombinasyonlar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir (Chasten, 2012, s. 13). Peru, Guatemala ve Bolivya yerli Amerikalıların varlığını en net sürdürdükleri, ülkelerdir. Buralarda beyaz nüfus sahil kesimlerinde yerleşirken yerliler ve Mestizolar daha çok iç ve dağlık kesimlerde dirler (Chasten, 2012, s. 14). Bölgenin en büyük yüzölçümlü en kalabalık ülkesi olan Brezilya'da yerlilerin nüfusu binde 4 ler civarındadır. Zira yerli katliamının en yoğun yaşandığı bölgelerden biridir. Burada Afrikalı siyahlar da sadece yüzde 7'ler civarındadırlar. Ama nüfusun yüzde 43'ünü Mulattalar yani beyaz ve siyah ırkın melezleri oluşturmaktadır. Karayipler yerli nüfusun oranının en düşük olduğu bölgedir ve nerdeyse hiç yerli nüfus mevcut değildir. Bölgenin diğer iki büyük ülkesi olan Meksika'da yerli nüfus oranı yüzde 13 Arjantin'de ise sadece yüzde 1.4 dür (Özbudun, 2012). Bu durum uzun yıllar boyunca yerlileri izole ve etkisiz kılmıştır. Ancak günümüzde farklı değişikliklerin olduğu da gözlenmektedir. 20.yüzyıl melezlerin etkisini artırdığı asır olmuşken 21. Yüzyıl yerlilerin hak ve taleplerini daha sesli dile getirdikleri bir dönem olmaya başlamıştır.

Dinsel ve mezhepsel homojenitenin hakim olduğu Latin Amerika Katolik inanç ağırlığına rağmen yüzde birlik Müslüman nüfusa sahiptir. Her ne kadar ülkeden ülkeye ve bölgelere göre farklılık gösterse de toplam da bu 6 milyonluk bir nüfusa tekabül etmektedir. Bu oran resmi nüfus oranını temsil etmekte olup gizli Müslümanları ve karma evliliklerle dinsel bağını yitirmiş kişileri kapsamamaktadır. Toplam nüfus içinde cüzi bir oranda kalan Müslümanlar az olmalarına rağmen homojen bir kitle olarak karşımıza çıkmazlar. Bu bağlamda Latin Amerika Müslümanlarını dört temel guruba ayırabiliriz. Birinci grup fetihle birlikte bölgeye gelen Endülüs Müslümanları veya bunların çocukları idi. Morisko olarak adlandırılan ve Endülüs Müslümanlarından geriye kalanlar olan bu guruptakilerin çoğu mühtedi yada şartlar gereği gizli Müslümandılar. İspanya'da

⁹ Üç yüzyıllık doğrudan sömürge döneminde ne İspanyolların nede Portekizlilerin yeterli askeri gücü vardı. Tarihçiler bu dönemdeki yönetimi hegemonya olarak tanımlar. Bu sömürülenlerin kabulüne dayalı bir yönetim şeklidir. Hristiyanlık da bu hegemonyanın en önemli unsuru olmuştur. John Charles CHASTEEN Latin Amerika Tarihi adlı kitabında bunu uzun uzun anlatır.

1526 yılında Müslümanlığın resmen yasaklanması Morisko olarak adlandırılan bu gizli Müslümanları göçe yöneltmiş ve ciddi oranda bir kısmı da bugünkü Latin Amerika topraklarına gelip yerleşmişlerdir. İkinci gurupta Afrika'dan ve Uzakdoğu'dan gelen köle ve göçmenler yer alır. Afrika'dan gelen kölelerin soyundan gelenler ağırlıklı olarak Brezilya'da yerleşik iken Hint ve Endonezya kökenli Müslümanlar daha çok Karayip ve Guyanalarda meskûndurlar. Üçüncü gurupta ise Los Turkos olarak da anılan ve 19.yy sonları ve 20 yy başlarında bölgeye ulaşan Levant olarak adlandırılan bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarından giden Osmanlı vatandaşları arasında yer alan Müslümanlardır. Son gurupta yer alanlar ise modern çağlardaki Müslüman göçmenler ve mühtedilerdir.

Latin Amerika ülkelerinde mevcut Müslümanların sayısı konusu gizli ve asimile olmuş Müslümanlar ve baskın Katolik kültürü içerisinde dini kimliğini ortaya çıkarma imkanı olmayanlar nedeniyle daha düşük olduğunu vurgulamıştık. Bölgede en fazla Müslümanı barındıran ülkeler Brezilya ve Arjantin'dir. Brezilya'da 700 bin ila 3 milyon arasında değişen rakamlar telaffuz edilmekteyken Arjantin'de bu rakam 750 bin ila 900 arasındadır. Üçüncü sırada en fazla Müslümanı barındıran ülke ise Venezuela'dır. Orada da 400 bin civarında bir rakam tahmin edilmektedir. Bölgenin büyük ve çok nüfuslu ülkeleri arasında sayılan bu üç ülkedeki Müslümanlar ülke nüfusuna oranla fazla değildirlir ve hiç birinde yüzde biri geçmezler. Oransal olarak en fazla Müslümanı barındıran ülkeler nispeten küçük ülkelerdir. Surinam'da bu oran yüzde 20'ler civarındayken Guyana'da yüzde 10'u geçmektedir. Nitekim bu yüzden Guyana ve Surinam İslam İşbirliği Örgütü üyesidirlir.

2.2. Türkiye'nin Latin Amerika Politikası ve Güncel Değişimler

Türkiye Cumhuriyeti'nin bölge ile ilişkilerini incelerken ilişkileri 2000 öncesi ve sonrası diye ayırmak sanırız doğru olacaktır. Hatta bu ayrımı irtibatsız (gayri faal) dönem ve etkin dönem olarak da ayırabiliriz zira Türkiye hem kendi içine kapanmış olması hem soğuk savaş döneminin verdiği etki hem de bölgede etkili olabileceği ticari ve kültürel enstrümanının fazla olmaması nedeniyle yeni milenyuma kadar bölgeyle alakasız olmuştur. Kuşkusuz bu değişimde Türkiye'nin dış politikasının güvenlik eksenli yapıdan çok boyutlu stratejik bir yapıya evrilmesi de etkili olmuştur.

Geçmiş Osmanlı dönemine kadar giden Türkiye-Latin Amerika ilişkileri 20. Yüzyıl boyunca dostluk ve kültürel boyutta ve çok sık olmayan aralıklarda kalmıştır. Arjantin ile 1910'da imzalanan Konsolosluk Anlaşması, 1929 yılında imza edilen Türkiye-Arjantin Kültürel İşbirliği Anlaşması, Brezilya ile imzalanan 1927 tarihli Dostluk Anlaşması ilişkilerin imzadan öteye gidemediğini ve ne kadar alt düzeyde olduğunu göstermektedir (Okur, 2009). Ekonomik potansiyeli ve küresel güvenlik açısından önemi sebebiyle, Latin Amerika ve Karayipler Türk dış politikası açısından da önem kazanmıştır. 1998 yılında Latin Amerika- Karayipler Eylem Planı kabul edilmiş, 2006 yılında bu eylem planı hayata geçirilmiştir. 2006 yılı "Latin Amerika Yılı" olarak kabul edilmiştir. Günümüze kadar artan bir şekilde bu yakınlaşma çabası devam etmektedir. Hâlihazırdaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ile uzun vadede stratejik bir ortak haline gelinerek ekonomik ve siyasi kazanımlar hedeflenmektedir (Çelenk, 2011, s. 550).

2.3. DİB ve TDV'nin Bölgeye Yönelik Faaliyetleri ve Etkileri

Türkiye'nin bölgeye yaklaşımında farklı enstrümanların kullanılmaya başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) bunlardan biridir. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ülkenin Sünni Müslüman çoğunluğunun tüm dini konuları ile ilgilenen devlet organıdır (Adanalı, 2008). Diyanet İşleri Başkanlığı, yurtdışında bulundurduğu personel sayısı olarak dışişleri bakanlığından sonra ikinci kurumdur. Bütçesi ve personel sayısı birçok bakanlığından çoktur. Bu nedenle DİB'nin kapsam ve imkânlar bakımından Vatikan ile karşılaştırılabileceğini ileri sürenler bulunmaktadır (Öktem, 2015, s. 61). DİB, Başbakanlığa bağlı bir kuruluştur, bu yüzden hükümetin yaptığı politika değişikliklerinden doğrudan etkilenmektedir (Korkut, 2010, s. 120). Diyanet, 1980'lerde Batı Avrupa'da yaşayan göçmen Türk toplulukları ile ilgilenmeye başlayarak uluslararası faaliyete başlamış (Aydın, 2008, s. 170), 1990'ların başında Orta Asya ve Balkanlara yönelmiştir. Düzenlediği Avrasya İslam Şurası toplantıları ile bölge Müslüman dini kuruluşlar üzerinde ciddi bir etkiye sahip olmuştur (Korkut, 2010, s. 123). DİB Başkanı Mehmet Görmez, DİB'nin küresel bir oyuncu haline gelmesini ve bu durumun kurum üzerindeki etkisini şöyle belirtmiştir (Görmez, 2015, s. 7):

“Ülkemizin en küçük yerleşim birimlerinden büyükşehirlerine, Afrika'nın uçlarından Latin Amerika ve Karayip Adaları'na kadar yerkürenin hemen her yerine, gerek yurt dışındaki millet varlığımıza, gerek gönül coğrafyamıza ve gerekse dünya Müslümanlarına götürülen hizmet ve faaliyetler, Başkanlığımızı küresel ölçekte hizmet sunan uluslararası bir kurum hâline getirmiştir. Bu durum, ülkemiz için hem büyük bir imkân ve fırsat hem de bizleri iman ve aşkla coşturan çok önemli bir husustur. Ancak itiraf etmek isteriz ki, 14 asırlık büyük bir mirası günümüze taşıma, onu bilme, doğru anlama, doğru yorumlama; yaşadığımız çağın devasa sorunlarını çözme ve gelecek nesillerin ihtiyacına göre yeni bir medeniyet inşa etme hususlarını dikkate aldığımızda hâlihazırda ürettiğimiz bilgi ve sunduğumuz hizmetleri yeterli görmek mümkün değildir. Bugün ülkemizin, gerek bölgemizde gerek gönül coğrafyamızda ve gerekse tüm dünyada bir umut adası olması, diğer konularda olduğu gibi dinî-ilmî sahalarda da bir başvuru mercii hâline gelmesi, çabalarımızı, çalışmalarımızı, kurum ve müesseselerimizi yeniden gözden geçirmemizi zorunlu kılmaktadır.”

Bu kurumun dışında çeşitli STKlar, dini grup ve şahsiyetler dini diplomaside önemli rol oynamışlardır. Örneğin İHH, Haiti ve Küba'da ihtiyaç sahibi Müslümanlara yardım kumanyası dağıtmıştır (Kurtuluş, 2015, s. 204).

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, 40 ülkeden toplam 71 kişinin katılımıyla 12- 15 Kasım 2014 tarihlerinde İstanbul'da “Latin Amerika Ülkeleri Müslüman Dini Liderler Zirvesi” düzenlemiştir. Katılımcılar arasında Brezilya, Arjantin, Venezüella ve Kolombiya gibi büyük ülkelerin yanı sıra Belize ve Barbados gibi küçük ülkelerden gelen temsilciler yer almıştır. Toplantının temel amaçlarından biri bağlantılar kurmak ve tecrübeleri paylaşmaktır (Özkan, 2015, s. 142). Bu yüzden görüşmelerin konuları daha çok Latin Amerika Müslümanlarının karşılaştıkları sorunları anlama ve belirleme ile ilgili olmuştur (Özkan, 2015, s. 142). Brezilya Müslüman Alimler Birliği Başkanı Khaled Rezk El Sayed Takkyuddin toplantının

İstanbul'da yapılmasının çok önemli ve dikkat çekici olduğunu belirterek, Osmanlı hilafetinin Brezilya'daki Müslümanlara katkılarının büyük olduğunu söylemiştir (İstanbul Müftülüğü, 2014).

Başlıca gündem konusu İspanyolca konuşan yeterli din adamının ve İspanyolca yazılmış yeterli dini kitabın olmamasıdır. Ayrıca internet kaynaklarının güvenilir biçimde kullanıma sunulması ve gençlerin dini eğitiminde kullanılabilirliği tartışılmıştır (Özkan, 2015, s. 142).

Zirvenin kapanış konuşmasında "Osmanlı Devleti ve diğer İslam ülkelerinin Latin Amerika ülkelerindeki tebliğ faaliyetlerini, siyasi arzuların vasıtası olarak kullanmadığını dile getiren Cumhurbaşkanı Erdoğan, "İslam dini asla ve asla sömürmenin, sömürgeleştirmenin, köleleştirmenin bir aracı olmadı. Başkaları daha iyi sömürmek için daha kolay boyun eğdirmek için dinlerini bir araç olarak kullanırken, Müslümanlar ve İslam devletleri sadece tebliğin, gönülleri fethetmenin, Allah'ın ismini yüceltmenin peşinde oldular. Müslümanlar, kemiyetin peşinde değil, keyfiyetin peşinde koştu. İslam'ı daha çok gönülle buluşturmanın ve tanıştırmmanın mücadelesini verdiler" diyerek bir anlamda Türkiye'nin yaklaşımını da özetlemiştir (Diyanet TV, 2014). Yine Erdoğan bu zirvenin politik bir amaç taşımadığını vurgulamıştır. Latin Amerika Müslümanlarının yayın, eğitim, uzman gibi her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için çalışılacağını anlatan Erdoğan, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkiye'nin siyasi ya da uluslararası tezlerini anlatmak için değil, İslam'ı en berrak şekilde anlatmak için hizmetkâr olacağını belirtmiştir (Ahaber, 2014).

Diyanetin zirvesi Türkiye'nin yeni Latin Amerika politikası ile yakından ilgilidir. 2006 yılı "Latin Amerika Yılı" ilan edilmiştir. Kolombiya ve Peru gibi ülkelerde büyükelçilikler açılmıştır. Kolombiya, Brezilya, Arjantin ve Ekvador'un başkanları, birçok dışişleri bakanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Levaggi, 2013). Diyanetin bölgeye yönelmesinin yerel sebepleri de vardır. Bölgeden gelen davetler üzerine Latin Amerika çalışma alanına dahil edilmiştir. Haiti'de Müslümanlar tarafından kurulan Hz. Bilal Habeşi müessesesinin başında olan İmam Hanif, Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği mektupla dini alanda yaşadıkları sıkıntılar anlatılmış ve Türkiye'den bir heyet istenmiştir. DİB Başkanı Mehmet Görmez, bir hafta içinde heyetin gönderildiğini, gruplar halinde Haitilinin getirilerek eğitim gördüklerini, Türkiye'nin oraya bir camii inşa ettiğini anlatmıştır (Diyanet TV, 2014). Nitekim halihazırda Haiti kurumun en etkin olduğu bölge ülkelerinden biri olmuştur.

İkinci bir mektup Küba'dan İmam Yahya Pedro tarafından yollanmıştır. Mektupta Kübalı Müslümanların gelecek nesillere bilgileri aktaracak insanlara ihtiyaçları olduğu ve bunların eğitimleri için Türkiye'den yardım beklediklerini anlatmıştır. Buradan gönderilen 10 kişi Konya İhtisas Eğitim Merkezi'nde eğitim görmüş, Umre ziyaretine götürülmüş ve ülkelerine dönmüşlerdir.

Türkiye'nin Latin Amerika'ya olan dini açılımı, ikili ilişkilerin ötesine geçmekte ve beklenmedik sonuçlarla Ankara'nın Ortadoğu politikasının doğal uzantısına kısmen de olsa neden oluşturmaktadır. Birçok Müslüman kuruluşları, Latin Amerika'da Arap kökenli insanlarca yönetilmektedir ve bunların çoğunun ataları 19. Yy sonları ve 20. Yy. başlarında kıtaya Osmanlı pasaportları ile gelmişlerdir (Özkan, 2015, s. 143). İnsanların çoğu bu Arapça konuşan Osmanlı vatandaşlarının

Türk olduklarını düşünmekte ve onları “Türkler” (Los Turcos) diye adlandırmaktadırlar (Kalin, 2015).

Tarihi olarak bölgede yaşayan Müslüman topluluklar dışında da yeni bir Müslüman topluluk din değiştiren mühtedilerle ortaya çıkmaktadır. Bu dinsel homojenliğin hakim olduğu bir bölge için şaşırtıcı ve ilginç bir durumdur. Latin Amerika’da İslam son yıllarda hızla yayılmaktadır. Özellikle 18- 24 yaş arası gençler arasında İslam dinini kabul sayısı artmaktadır. İslamiyet’i kabul edenlerin çoğunun kadın olması ilginçtir (Gerçek Hayat, 2016). Bu gruplarla iletişim içerisinde bulunmak ilerleyen zamanlarda Latin Amerika ile ilişkilerde olası toplumsal tabanı geliştirebilir (Özkan, 2015, s. 143). Diyanet Vakfını ziyaretimiz esnasında tanıştığımız yurtdışı hizmetler uzmanlarından biri olan İbrahim Carlos Calavijo bu tespitin en ilginç misallerinden birini teşkil etmektedir. Katolik bir ailede doğup sonra İslam ile tanışan bu olağanüstü insan halihazırda TDV’da Latin Amerika ile ilgili çalışmaları yürütmektedir.

DİB, misyoner bir faaliyet yürütmemektedir. Bölgeyi İslamlaştırmak gibi bir amacı ve eylem biçimi yoktur ancak İslam’ın yayılması bir realitedir ve bunun sonuçları DİB’ye faaliyet alanı açmaktadır. 1990’dan sonra artan tebliğ çalışmaları, çıkarılan dergiler, internet vasıtasıyla yapılan çalışmalar ve kurulan İslam merkezleri de İslam’ın kıtada yayılmasında bir hayli etkili olmuştur (Özköse, 2012). Amerika kıtasında tebliğ çalışmalarının büyük bir bölümü mühtedi Müslümanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Her yıl, daha fazla Lâtin öğrenci, Müslüman ülkelerde İslâmî eğitimlerini tamamlayıp kendi memleketlerine geri dönmektedirler. Etkin Arap Müslümanlar da buralarda İslâmî merkezlerin kurulmasında oldukça etkili olmuş ve önemli bir rol oynamışlardır. Ancak şimdilerde buralarda İslâm’ın yayılışı neredeyse tamamen Hispanik kökenli Müslümanlar tarafından yürütülmektedir (Miranda, 2009). Kıtadaki Müslüman toplumun, Arap asıllılar ve yerli Müslümanlar olarak ikiye ayrılması ortak çözümleri ve adaptasyonu engellemektedir. Müslüman olmuş bazı Latin Amerikalıların Arap Müslümanlar arasına giremeyişi ve aynı zamanda eski ortamlarını bütünüyle kaybetmeleri onları sosyal bir yalnızlığa itmektedir (Karabostan, 2016, s. 28- 29). Ayrıca yeni Müslümanlar İslam’ı doğru kaynaklardan öğrenememekte bu durumda onlar üzerinde kafa karışıklığına yol açmaktadır. Bölge Müslümanlarının en büyük eksikliği İslami eğitimidir. Bu kitap eksikliğinden tutun da eğitim alacakları okullara kadar uzanıyor. Latin Müslümanları için Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkeler burslu öğrenci götürmektedirler. Diyanet de bu konuda bazı insanları Türkiye’ye eğitim için getirmiştir (Gerçek Hayat, 2016). 1. Latin Amerika Müslüman Dini Liderler Zirvesinde hem Erdoğan hem de Görmez İspanyolca eğitim veren bir İmam Hatip lisesinin gereğini vurgulamışlardır. DİB, çeşitli dini yayınları İspanyolcaya çevirip, bölgeye ulaştırmaktadır.

Latin Amerika’daki Müslümanların liderleri genelde camilerdeki imamlar ve yöneticilerden oluşmaktadır. Her yıl bir ülkede toplanıp kendi aralarında fikir alışverişinde bulunuyorlar, ama kıtasal bir örgütlenmeleri bulunmamaktadır. Ayrıca hem aynı ülke içinde hem de kıtada çeşitli bölünmeler vardır. Bunlar ya kişisel sebepler ya da siyasal anlamda farklı duruşlardan kaynaklanabilmektedir (Gerçek Hayat, 2016). Türkiye’den her yıl yapılan bu toplantıya Diyanet tarafından bir üst düzey yetkilinin katılıp istişarelerde bulunması ve gelişmeleri yakından

takip etmesi artık bir gereklilik. Tebliğ Cemaati'nin üyelerini birçok camide görmek mümkün, ayrıca Selefiler yavaş yavaş kıtaya giriş yapıyorlar. İspanyolca İslami literatür çok eksik, özellikle bunun üzerine eğilmek gerekiyor. Bir de kıtasal anlamda yapılanmaları her yıl daha da güçlenmektedir (Gerçek Hayat, 2016).

Latin Amerika Müslümanlar siyasi faaliyetlerde kendilerini gösterememişlerdir. Bu konuda Hristiyan Araplar, Müslümanlardan daha aktif bir rol oynayarak siyasi alanda etkin hale gelmişlerdir. Uzun zaman önce siyasi katılıma başlayarak Brezilya, Arjantin gibi önemli ülkelerde parlamentoda dönem dönem üçte bir oranında güç elde etmişlerdir. Brezilya'da bir dönem devlet başkanı yardımcılığı görevini yapmış Michelle Tamer Lübnan kökenlidir. Kuzey ve güney Amerika'da New York'tan sonra en büyük ikinci belediye olan Sao Paulo'nun belediye başkanı da Arap kökenli Ferdinand Haddad'dır. Arjantin eski cumhurbaşkanı Carlos Menem, Kolombiya eski devlet başkanı Julio Cesar Turbay, Ekvador eski başkanı Abdullah Jaim Bucaram da Arap kökenli önemli siyasilerdir. Müslümanlar ancak son zamanlarda siyasi pozisyonlar üstlenmeye başlayabilmıştır. Brezilya'da birkaç Müslüman belediye başkanı ve Sao Paulo parlamentosunda da birkaç Müslüman milletvekili mevcuttur. Son zamanlarda, özellikle Müslümanların büyük bir seçmen bloğunun olduğu ülkelerde, siyasi katılımın önemi idrak edilmeye başlandıktan sonra Müslümanlar tarafından çalışmalar başlatılmıştır (Takyeddin, 2013).

Diyanet İşleri Başkanlığı faaliyetlerini Türkiye Diyanet Vakfı ile işbirliği içinde yürütmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı ve Türkiye'den pek çok STK Kurban bayramı dönemi ve Ramazan ayında bölge Müslümanlarıyla temasa geçerek insani yardım faaliyetleri yürütmektedir (Karabostan, 2016, s. 45).

Vakfın çalışmalarını Ramazan ve Kurban dönemi faaliyetleri, insani yardım, camii inşası ve eğitim çalışmaları olarak sınıflandırmak mümkündür. Vakıf, Güney Amerika'da nüfusu az olan Müslümanların kendilerini yalnız hissetmemesi ve Türkiyelilerin yardımlarını başta Brezilya, Küba, Bolivya, Honduras, Haiti gibi ülkelere ulaştırmak için yola çıkmıştır. 2014 Ramazan ayında sadece Brezilya'da ihtiyaç sahiplerine 500 gıda kolisi yardımda bulunmuş ve 2000 kişilik iftar programı düzenleyerek bölge halkının bir araya gelmesine vesile olmuştur. 2015 yılı Ramazan ayında ise 9 farklı Latin Amerika ülkesinde 4.958 kişiye iftar vererek iyilik sofraları kurmuştur. 2015 Kurban döneminde milletimizin emanetleri 11 ayrı Latin Ülkesine ulaşmış vekâlet yoluyla toplam 760 hisse kurban, ihtiyaç sahibi Latin Müslümanlara ulaştırılmıştır. Son olarak 2016 yılı Ramazan ayında başta Brezilya, Şili, Küba ve Honduras olmak üzere 11 ayrı Latin Amerika Ülkesinde faaliyet gösteren Türkiye Diyanet Vakfı, toplamda 3,545 adet gıda kumanyasını bölge insanına ulaştırmış ve 9,560 kişiye iftar programı düzenlemiştir (Karabostan, 2016, s. 46- 47).

Vakıf özellikle Haiti depreminde sonra bölgeye ciddi yardımlar götürmüştür ve bu yardımları halen devam ettirmektedir.

400 öğrenci kapasiteli Umudun Çocukları Okulu'nu hizmete açmıştır. 4 üniversite öğrencisi vakfın katkılarıyla Türkiye'ye gelerek Ankara Üniversitesi'nde öğrenim görmeye başlamıştır. Ayrıca Haiti'den gelen din görevlilerine hizmet içi eğitim verilmiştir (Karabostan, 2016, s. 48). Küba tarihinde ilk defa Küba resmi makamlarından izinli 7 Kübalı Müslüman Konya Eğitim Merkezi'nde mesleki

eğitime alınmış ve öğrenimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönmüştür (Karabostan, 2016, s. 49).

Cape Haitien şhrinde Türkiye Diyanet Vakfına ait neredeyse inşaat çalışmaları tamamlanmış Boukman Buhara Camii bulunmaktadır (Karabostan, 2016, s. 48).

Çalışmamızın birincil kaynak kısmını oluşturan ve kuruma yaptığımız ziyaretlerden aldığımız bilgiler ise aşağıda sunulmuştur. Ziyaretimiz DİB ve TDV'na ayrı ayrı yapılmış ve bölgeyle doğrudan ve dolaylı alakalı kişilerle görüşmeler yapılarak kurumsal faaliyetler hakkında bilgiler alınmıştır.

DİB – Müslüman lke ve Topluluklar Daire Başkanlığında Uzman Dr. Ali Parlak ile yapılan görüşme; (23.08.2016)

Görüşmede DİB'in bir yumuşak güç unsuru ve kurumu olmadığı ve bağımsız politikalar izlediği vurgulanmış ama Arjantin dini cemaat liderini yukarıda bahsedilen zirveye davete verdiği cevapta söz konusu liderin "ben İslam'a bin yıl hizmet etmiş bir ülkeye gelmekten gurur duyarım" dediği aktarılmıştır. Bu aslında tam da bir yumuşak güç potansiyelidir. Kurum kavramı reddetse de etkileri ve sonuçları itibariyle yumuşak güç etkisi sağlamaktadır. Kurumun hassasiyetlerinden en önemli birisi de İran'ın şii hilali ve Vahabi Selefilik'in yaratmış olduğu olumsuz ve travmatik etkiyi kırmak ve Osmanlı co-existence'ını içinde barındıran reel İslam'ı prezente ederek anti İslam propagandasının önünü kesmektir. Zira batılı istihbarat örgütleri Selefilik'in açıkça ve gizlice önünü açmakta ve adeta gelişmesini sağlamaktadırlar. Bu maksatla alınan uluslararası kararların uygulamasını takip etmek üzere İstanbul Beşiktaş'ta Ertuğrul tekkesinde bir araştırma merkezi kurulmuştur ve burada alınan kararların uygulamaları takip edilmektedir.

Nitekim 2015 yılında Küba'nın şşkenti Havana'da açılış yapılan camiinin açılış bu çatışmanın alanlarından biri olmuştur. Kripto paralelciler ve Türkiye'nin etki alanını bölgeye taşımasını istmeyen guruplar oldukça çaba göstermişler ama açılış bizzat Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yapılmıştır. Bundan kısa bir süre sonra Papa'nın ve Rus Patriğinin Küba'da buluşması tesadüf müdür sorusunu da akla getirmektedir. Sayın Parlak ayrıca bölgede eleman ve fon sıkıntılarını olduğunu da belirtmiştir.

DİB'de dikkatimizi çeken ilginç bir çalışma da Kurumun 2014 yılında basımını yaptırdığı Brezilya'da İlk Müslümanlar adlı kitap olmuştur. İspanyolca, Portekizce ve Türkçe olarak üç dilde basımı yapılan bu kitap bir Osmanlı din adamının yazdığı seyahatnameye dayanmaktadır. Bağdatlı Abdurrahman Efendi Tam 151 yıl önce (Eylül 1865) Basra körfezine giderken Atlas okyanusunda fırtınaya yakalanarak Brezilya sahillerine sürüklenen iki savaş gemisinin içindeki din görevlisidir. Gemiler onarıldıktan sonra onlarla gitmeyip burada tanıştığı Müslümanlara hizmet etmek üzere kalmaya karar vermiş ve gözlemlerini Mselliyetl Garip adını verdiği bir seyahatnamede toplamıştır.

DİB – Yurtdışı Türkler Daire Başkanı Kazım Türkmen ile yapılan görüşme; (23.08.2016)

Söz konusu daire Avrupa, Amerika ve Avustralya bölgelerine bakmaktadır. Bu bölgelere din görevlisi, din işleri ataşesi atamak ve İslamifobiye karşı politikalar

hazırlamak, zirve ve toplantılar düzenlemek, bölge faaliyetlerini raporlamak gibi çalışmaları var. Sayın Türkmen, DİB olmasaydı, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın asimilasyonu çok daha hızlı olacağını vurgulamıştır. Konuşmada vurgulanan en önemli husus sahaya gönderilen din görevlilerinden ciddi bir kısmının artık orada yerleşik Türklerin çocuklarından seçildiği ve böylece kurumun mesajının verilmesinin sadece Türkçe ile sınırlı kalmadığının vurgulanması olmuştur. Kurum çalışmalarının Türkiye cumhuriyetinin siyaseten rahat olduğu ülkelerde daha kolay yürüdüğü de vurgulanan hususlar arasındadır. Kurumun yürüttüğü kardeş şehir projesi ağırlıklı olarak Avrasya kıtasında yürütülmektedir. Halihazırda bu çalışmanın konusu olan bölgeye sirayet etmemiştir. Kardeş şehir olarak şehrin dini ihtiyaçlarının karşılandığı bir proje ve bölgeye uyarlanması ilişkilere ciddi pozitif katkı sağlayabilir. Lakin mevcut durumda bile projenin uygulandığı bölgelerden gelen taleplerin tamamı karşılanabiliyor değil.

TDV – İbrahim Carlos Cavijo ve Taşkın Bumin Ayrancı ile yapılan görüşme; (24.08.2016)

Vakfın 80 ülkeden 300'e yakın Türkiye'de eğitim gören öğrencisi var ve bunların seçiminde YTB ile işbirliği yapılıyor. 2011 yılında Haiti'den deprem sonrası bölgeden 50 kadar din görevlisi eğitime alınmış. 2011'de Küba'dan 7 kişi seçildi ve Türkiye'ye geldiler, İstanbul ve Ankara'da 1,5 yıl din ve dil eğitimi aldılar. Bunlar çeşitli alanlarda çalışan kişilerdi (tıp doktoru, keman imalatçısı vs.)

2012'de bir din görevlisi Haiti'ye gönderildi. 5 öğrenci Haiti'den ilahiyat eğitimi için Türkiye'ye geldiler. TÖMER ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim aldılar. Bunlardan 3 öğrenci başarılı olamadı ve geri gönderildiler.

2009 yılında vakıf bir yenilenmeye giderek öğrencilerin durumunu kontrol eden bir koordinatörlük yapısı oluşturulmuştur. Böylece öğrencilerin eğitim çalışmaları sosyal programlarla desteklenmeye başlandı.

TDV – Uluslararası Eğitim Hizmetleri – Önder Koçak ile yapılan görüşme; (24.08.2016)

Haiti'de 2012-2013 yılında bir okul açıldı. 200 öğrencisi var. Okul öncesi eğitim ve 6. Sınıfa kadar eğitim var. Bölgede 1700- 2000 arası Müslüman var. Hristiyan öğrenciler de eğitim görüyor. Dini bir okul değil. 2016 yılında okulun yanına cami açıldı. Orada yaşayan Müslümanlara yönelik sosyal faaliyetler var. Eğitim Fransızca ve ücretsiz. Okula 3 ayda 150.000 USD gönderiliyor. Vakfın 11 ülkede 18 okulu var. Dominik'e Camii projesi düşünülüyor.

Uluslararası İmam Hatip Lisesi programlarında Latin Amerika'dan öğrenciler yer alıyor. Lisans ve yüksek lisans eğitimi alıyorlar.

Bolu'da Yüksek İhtisas Merkezi'nde Haitili hocalara din eğitimi verildi. Uluslararası Malezya İslam Üniversitesi 12 Latin Amerikalı öğrencisi için destek istemektedir.

3. Sonuç ve Öneriler

Türkiye, geleneksel uluslararası ilişkiler coğrafyasında genişlemeye gitmiş, sınırlı ilişkileri olan bölgelerde bile etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Latin Amerika da bu bölgelerden biridir. Bölgede diplomatik misyonlarının sayısını arttırmış, karşılıklı

üst düzey ziyaretler düzenlemiş, ekonomik ilişkilerin gelişmesine çalışmıştır. Dikkat çekici gelişmelerden biri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu bölgede uygulanan politikanın bir unsuru olmasıdır. Kamu diplomasisi, yumuşak güç ve bu bağlamda inanç diplomasisi kavramlarının revaçta olduğu dönemde Türkiye'nin Latin Amerika politikası bu kavramlar için iyi bir örnek olmuştur.

Her ne kadar hem DİB çalışanları hem de zaman zaman siyasiler, bu çalışmaların güç elde etmek amaçlı olmadığını vurgulasalar da yumuşak güç tam da böyle bir şeydir. Bu iddialar doğru olsa bile sonuçları itibarıyla yapılan çalışmalar o ülkede etki doğuracak, dolayısıyla sizin yumuşak gücünüze bir artı olarak yansiyacaktır.

DİB'nin de TDV'nin de bu alanda yeterli ve donanımlı kadrosu bulunmamaktadır. Özellikle İspanyolca, Portekizce ve Fransızca bilen eleman sayısı yetersizdir. Bölgede etkili olmak için bu sayının ve keyfiyetin artırılması elzemdir.

Büyükelçilikler nezdinde din ataşeliklerinin açılarak hem Los Turcos olarak anılan Ortadoğu kökenlilerle hem de diğer Müslüman guruplarla irtibat kurarak onların dini ihtiyaçlarına destek ve yardım sağlanması yerinde olacaktır ve bu Türkiye'ye bu guruplarla etkileşerek ticaret yapmaya başlayan Türk işadamlarını etkileyebileceği için ticari ve mali faydalar da sağlayarak çok geniş ve zengin imkanları barındıran bu coğrafyada Türk ve Türkiye etkisini artıracaktır. Geleneksel ve tarihi olarak bölgenin doğal aktörü olmayan Çin Halk Cumhuriyetinin bile bölgede artan etkisi göz önüne alınırsa dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer almayı hedefleyen Türkiye'nin bölgede faaliyet yürütmemesi sadece gaflet ve ihmal olacaktır. Bu bölgede açılması planlanan Din İşleri Ataşeliklerinin, Müşavirlik ve koordinatörlüklerin bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

DİB'in bölgedeki faaliyetleri hem bölge Müslümanlarının aşırılık, terörize olma ve asimile olma tehlikeleri karşısında daha korunaklı olmasını sağlayacaktır hem de Müslüman olmayan halkın İslamı ve Müslümanları daha iyi tanımalarına vesile olacaktır. İslamifobi'nin oluşmaması için bu tür çalışmalar önemlidir. DİB'nin diğer organizasyonlardan farklı olarak misyonerlik çabası olmaması ve özellikle insani yardımlarda din ayrımı gözetmemesi Türkiye ve kurum için olumlu bir imaj yaratacaktır.

Kaynakça

633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

Adanalı, A. H. (2008). The Presidency of Religious Affairs and the Principle of Secularism in Turkey. *The Muslim World*, 98 (2-3), 228-241.

Ahaber (2014). Erdoğan: Küba'nın o tepesine cami yakışır!. <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2014/11/15/erdogan-kubanin-o-tepesine-cami-yakisir> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 18.09.2016)

Amerika Bülteni (2013), ABD Dışişleri Bakanlığında Dini diplomasi Dairesi Kuruldu. Amerika Bülteni, 29 Temmuz 2013. <http://amerikabulteni.com/2013/07/29/abd-disisleri-bakanliginda-dini-diplomasi-dairesi-kuruldu/> adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi 17.09.2016)

- Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aydın, M. (2008). Diyanet's Global Vision, *The Muslim World*, 98 (2-3), ss. 164- 172.
- Aykan, M. B. (1994). *Turkey's Role in the Organization of the Islamic Conference: 1960-1992: The Nature Of Deviation From The Kemalist Heritage*, New York: Vantage Pr.
- Chasten, J. C. (2012). *Latin Amerika Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Çam, E. (2013). TİKA Başkanı Serdar Çam'ın Açılış Konuşması. İçinde Ozan Zengin (Edt), *Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma Merkezi Ortak Yayını.
- Çelenk, A. A. (2011). Türkiye'nin Latin Amerika Politikası 2009, içinde Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Edts), *Türk Dış Politikası Yıllığı: 2009* (ss. 549- 569), Ankara: Seta Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2012). Kuruluş ve Tarihi Gelişim. <http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/kurulus-ve-tarihce/8> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 18.09.2016)
- Diyanet TV (2014). 1. Latin Amerika Ülkeleri Müslüman Dini Liderler Zirvesi Sona Erdi. <http://diyanet.tv/1-latin-amerika-ulkeleri-musliman-dini-liderler-zirvesi-sona-erdi> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 17.09.2016)
- Doğan, E. (2012). Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine. İçinde Özkan, A., & Öztürk, T. E. (eds), *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Erdem, G. (2013). Latin Amerika'da Bağımsızlık Süreci. İçinde Ozan Zengin (Edt), *Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma Merkezi Ortak Yayını.
- Erşahin, İ. (2015). Bir Diyanet Projesi Olarak Uluslararası İlahiyat Programı. *Diyanet İlmî Dergi* 51 (2). 125- 146.
- Gerçek Hayat (2016). 10 Soruda Latin Amerika Müslümanları. *Gerçek Hayat*, 07 Mart.
- Görmez, M. (2015). Günümüzde Yeni Dini Anlayışlar. *Diyanet*, 293 (Mayıs),
- Görmez, M. (Tarih Yok). Türkiye Diyanet Vakfı Küresel Bir İyilik Hareketidir. *Türkiye Diyanet Vakfı 2016- 2018 Stratejik Planı*.
- İstanbul Müftülüğü (2014). <http://www.istanbulmuftulugu.gov.tr/haber-arsivi/2287-1-latin-amerika-musliman-dini-liderler-zirvesi-istanbulda-basladi.html> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 17.09.2016)
- İyilik (2016). 92 Ülkeden 4 Bin 307 Öğrenci Eğitim için TDV'ye Başvurdu. *İyilik*, 122.
- Kalın, İ. (2015). Turkey and Latin America, *Daily Sabah*, 14 Şubat 2015.

- Karabostan, S. (2016). *Güney Amerika Raporu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Korkut, Ş. (2010). The Diyanet of Turkey and its Activities in Euroasia after the End of the Cold War. *Acta Slava Japonica*, C. 28, 117- 139.
- Kurtuluş, B. (2015). Türkiye'nin Kamu Diplomasisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İnsani Yardım Kuruluşları ve İnsani Diplomasi Perspektifi. içinde Şahin, M., & Çevik, B. S. (edt), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (ss. 185- 214). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Levaggi, A. G. (2013). Turkey and Latin America: A New Horizon for a Strategic Relationship, *Perceptions*, 18 (4), 99-116.
- Macit, N. (2008). *Teo- Stratejiler ve Türkiye: İmparatorluk Politikalarında*. Ankara: Fark Yayınları.
- Marshall, J. A., & Farr, T. F. (2009). Public Diplomacy in an Age of Faith. İçinde Seib, P. (edt), *Toward a New Public Diplomacy* (ss. 195- 216). New York: Palgrave Macmillan.
- Miranda R. (2009). Latin Amerika'da İslam'ın Yayılması Üzerine, *Yeni Asya*, 15 Nisan.
- Morgenthau, H. J. (1985). *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, New York: McGraw Hill.
- Nye, J. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Okur, E. (2009). Türkiye- Latin Amerika İlişkileri, Bilgesam, <http://www.bilgesam.org/incele/94/turkiye-latin-amerika-iliskileri/#.V-u7oliLSM8> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 15.08.2016).
- Öktem, K. (2015). Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerinde Gelenek Dışı Siyasi Aktörler, içinde Oktav, Ö. Z., & Ertem H. S. (edts), *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özbudun, S. (2012). *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özkan, A. (2012). Giriş, içinde Özkan, A., & Öztürk, T. E. (edts), *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özkan, M. (2015). Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi. İçinde Şahin, M., & Çevik, B. S. (edt), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (ss. 133- 154). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özköse, A. (2012). Latin Amerika ve İslam. *Milat*, 01 Mart.
- Sills M. D. & Bagget, K. (2011). Islam in Latin America. *SBJT* 15(2). 28-41.
- Snow, N. (2009). Rethinking Public Diplomacy, içinde Snow, N. & Taylor, P. M. (Edts), *Handbook of Public Diplomacy* (ss. 3- 11). New York: Routledge.

- Takyeddin, H. (2013). “Breziyalı Müslümanlar Üzerine”, <http://www.dunyabulteni.net/haberler/263994/brezilyadaki-muslimanlar-uzerine> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 15.09.2016).
- Türkiye Diyanet Vakfı (2016). Hakkımızda. <http://www.diyantevakfi.org.tr/tr-TR/site/icerik/hakkimizda-1038> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 27.09.2016).
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2014). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Zete (2014). Diyanetin Başbakanlığa Bağlanmasına “Dini Diplomasi” Yorumu. <https://zete.com/diyanetin-basbakanliga-baglanmasina-dini-diplomasi-yorumu/> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi 25.09.2016).

Görüşmeler

- Ali Parlak ile görüşme; (23.08.2016)
- İbrahim Carlos Cavijo ile görüşme; (24.08.2016)
- Kazım Türkmen ile görüşme; (23.08.2016)
- Önder Koğak ile görüşme; (24.08.2016)
- Taşkın Bumin Ayrancı ile görüşme; (24.08.2016)